

Ramiz Kikanović*
Sandra Milošević**

UTICAJ FINANSIJSKE KRIZE NA REFORMU RAČUNOVODSTVA SA POSEBNIM OSVRTOM NA STANJE U REPUBLICI SRBIJI

Sažetak: Svetska ekonomska kriza, koja je najpre zahvatila tržište nekretnina SAD-a, odakle se proširila na sve ostale delove sveta, ukazala je na neophodnost reformi u svim oblastima. Jedna od oblasti u kojoj je potrebno izvršiti reforme je oblast računovodstva, kako bi se svim zainteresovanim korisnicima na vreme pružile potrebne informacije. Računovodstvo, kao jedan od glavnih stubova društva, može da ojača ili da oslabi poverenje akcionara, institucionalnih investitora i kreatora ekonomske politike zemlje. Stoga je neophodno da finansijske informacije budu tačne i pouzdane. Kako bi se ekonomske pojave, koje su nastale kao rezultat krize, a kakva je ekonomska stagnacija i smanjenje finansijskih sredstava, otklonile moramo poznavati uzroke njihovog nastanka i pojavne oblike. To je moguće primenom jasno definisane ekonomske politike i računovodstvene regulative, koja se odvija po unapred definisanim i propisanim MRS i MSFI. U radu će se istaći uticaj koji finansijska kriza ima na računovodstvo u celini i na Međunarodne računovodstvene standarde, sa posebnim osvrtom na stanje u Republici Srbiji. Jedan od neophodnih uslova koji Srbija mora da ispuni, kako bi postala članica EU, jeste harmonizacija njene računovodstvene politike, regulative i prakse sa onom koja se primenjuje u EU.

Cljučne reči: finansijska kriza, računovodstvo, računovodstvena regulativa, Međunarodni računovodstveni standardi

THE IMPACT OF FINANCIAL CRISIS ON ACCOUNTING REFORM WITH SPECIAL REFERENCE TO THE SITUATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Abstract: The global economic crisis that first gripped housing market at the USA and then spread to the other parts of the world, pointed out to the necessity of the reforms in all areas. One of the areas where the reforms are necessary is the area of accounting. These reforms are important for all interested users in a way that they provide them with all the necessary informations at the right time. Accounting, as one of the main pillars of society, can strengthen or weaken the confidence of shareholders, institutional investors and economic policy makers of the country. So it is necessary that financial information are accurate and

---

* Doc. dr Ramiz Kikanović, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu.

** Dipl. ecc. Sandra Milošević, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu.

reliable. In order to eliminate the economic phenomena that have arisen as a result of the crisis, like the economic stagnation and reduction of financial resources, we must find out causes of their origin and manifestations. This is possible by using the well-defined economic policies and accounting regulations, which takes place at predefined and prescribed by IAS and IFRS. This paper will highlight the impact of the financial crisis on accounting and the International Accounting Standards, with particular reference to the situation in Serbia. One of the necessary conditions that Serbia has to fulfill to become a member of the EU is to harmonize its accounting policies and practices regulative to those applied in the EU.

Key words: *financial crisis, accounting, accounting framework, IAS, IFRS*

UVOD

Finansijska tržišta danas su pod najvećim pritiskom u posljednje dve decenije s obzirom na krizu¹ koja je najpre zahvatila hipotekarno tržište SAD-a, a potom se vrlo brzo proširila i van granica SAD-a i van hipotekarnog tržišta. Zapravo, kriza se vrlo brzo proširila i na ostatak sveta zahvatajući sve segmente društva. U tim uslovima raspon rizika je skočio, u nekim segmentima tržišta likvidnost je potpuno presušila, a velike finansijske institucije su priznale da su pretrpele ogromne gubitke. Upravo svi ti događaji su naveli ekonomiste da se pozabave pitanjem finansijske krize, u smislu da pokušaju da daju odgovor na pitanje i objasne zašto je nastala kriza, kako se ona razvija i šta može da se učini, kao i kakve su računovodstvene reakcije na samu krizu u momentu kada je u prvom planu želja za neprestanim bogaćenjem (maksimizacijom profita) koja je pokretač prvenstveno ekonomskih, ali i političkih i socijalnih kriza.

U uslovima opšte globalizacije, međunarodno poslovanje postaje imperativ u ekonomskom, a samim tim i u finansijskom poslovanju. Internacionalizacijom se, pored brojnih prednosti, povećavaju i rizici poslovanja. Upravo pojavom makroekonomskih problema i neopreznosti u finansijskom poslovanju došlo je do pojave finansijske krize koja je najpre zahvatila SAD, ali se vrlo brzo prenela i na ostatak sveta. Nastala kriza rezultirala je ekonomskom stagnacijom i smanjenjem finansijskih sredstava. Da bi se ovi problemi rešili neophodno je kontrolisati ove pojave, ali i poznavati njihove uzroke, kako bi se njihov uticaj u potpunosti eliminisao ili sveo na najmanju moguću meru. To je moguće pravilnim upravljanjem faktorima rizika, pravovremenim i adekvatnim delovanjem ekonomskih subjekata, kao i jasno definisanom ekonomskom politikom i odgovarajućom računovodstvenom regulativom, koja se odvija po unapred definisanim MRS i MSFI.

Predmet ovog rada jesu uzroci finansijske krize, kao i računovodstvene reakcije na ekonomsku krizu. Predmet rada je istraživanje određenih aktivnosti finansijskog i računovodstvenog sektora kako bi se spoznala suština nastanka određenih pojava koje dovode do uzroka krize. Cilj ovog rada je da predstavi opis uzroka finansijske krize i

¹ Najveća kriza, još od tridesetih godina XX veka, počela je američkim kolapsom u hipotekarnim kreditima 2007. godine, kao posledica neusklađenosti ponude i tražnje.

njene transformacije i delovanje u svim sferama ekonomije, a posebno u finansijsko-računovodstvenoj oblasti.

Uticao i efekti globalizacije finansijskih tržišta su ključni, podsticajni faktor za usklađivanje sistema računovodstvenog izveštavanja, čija primarna uloga postaje zaštita institucionalnih investitora i ostalih učesnika na finansijskim tržištima od nepouzdanih, neadekvatnih, netačnih i nepotpunih računovodstvenih informacija.

Kada se govori o finansijskoj krizi najvažnije jesu promene Međunarodnih računovodstvenih standarda, pri čemu je najveće promene doživeo MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i merenje.

Danas se već mogu videti značajni efekti ovih izmena, s obzirom na to da se u bilansu uspeha mnogih preduzeća javljaju značajno manji gubici. Ove promene imaju i željeni psihološki efekat s obzirom na to da, u kombinaciji sa drugim merama koje preduzimaju razvijene zemlje, dovode do povećanja poverenja u finansijski sektor.

Starteški cilj Srbije je integracija u EU i izlazak domaćih preduzeća i privrede na evropsko i svetsko tržište, u konkurenciji velikog broja uspešnih preduzeća iz drugih zemalja sa veoma obrazovanim, stručnim i iskusnim menadžmentom. Da bi ostvarila ovaj cilj Srbija mora, između ostalog, da usaglasi svoju računovodstvenu politiku i regulativu sa onom koja se primenjuje u EU.

1. NASTANAK I RAZVOJ FINANSIJSKIH KRIZA

Finansijsku krizu nije moguće definisati na jedan, univerzalan način. Ono što je zajedničko svim definicijama jeste da se pod finansijskom krizom podrazumevaju *poremećaji u finansijskom sistemu jedne zemlje, regiona ili sveukupnog međunarodnog finansijskog tržišta*. U zavisnosti od intenziteta ovih poremećaja, možemo da razlikujemo jače ili slabije finansijske krize. Kako je finansijski sistem svake ekonomije potpuno je jasno da kriza, ma kolikog intenziteta bila, ima značajan uticaj na ekonomski ali i društveni, socijalni i politički sistem jedne zemlje. Za ekonomiju je od suštinskog značaja spoznaja uzroka koji dovode do krize, kako bi se oni na vreme mogli preduprediti. Uzroke koji dovode do finansijske krize možemo da podelimo u tri velike grupe:

- a) makroekonomski debalansi – kao što su, na primer, precenjenost domaće valute ili kreditna ekspanzija;
- b) strukturni poremećaji i problemi – od kojih je najznačajniji problem nedovoljno razvijeno finansijsko tržište i
- c) drugi uzročnici – kao što su, na primer, politički rizik i/ili kretanja u svetskoj privredi.

Prvi preduslov za početak krize bila je ekspanzivna monetarna politika koja je vođena tokom prve polovine XXI veka. Ovakva monetarna politika mogla je biti uzrok rasta i pada cena svih nekretnina odjednom. Da je ta monetarna politika bila ekspanzivna, moglo se ustanoviti poređenjem kamatnih stopa FED-a sa kamatnim stopama preporučenim nekim od monetarnih pravila.

Mnogobrojne informacije o početku ekonomske krize obeležile su 2008. godinu, ali malo ko je sve te informacije uzimao za ozbiljno. Međutim, naredna 2009. godina bila je godina u kojoj su do punog izražaja došle sve posledice finansijske krize. Gotovo sve zemlje sveta bile su suočene sa krizom, njenim negativnim uticajem i brojnim dinamičnim promenama koje je sa sobom donela ta kriza. O ozbiljnosti krize dovoljno govori veliki broj otpuštenih radnika, visok procenat nezaposlenosti, opšta tenzija i nezadovoljstvo svih slojeva društva. Globalna recesija je dovela do ekonomske stagnacije i smanjenja finansijskih sredstava koja su potrebna svim zemljama, kako za preventivno delovanje, tako i za suočavanje sa samom krizom i za sanaciju štete koja je nastala kao rezultat te krize.

Usled neopreznosti finansijskog sektora, makroekonomskih problema i neravnoteže, došlo je do recesije koja je poprimila sistemski i svetski karakter, tako da nijedna zemlja nije bila pošteđena njenih negativnih efekata.

Neki od znakova koji su ukazivali na svetsku finansijsku krizu pojavili su se najpre na finansijskim tržištima SAD-a, uključivanjem obveznica hipotekarnih kredita na tržište kapitala, odnosno na berze. Zapravo, došlo je do uključivanja hartija od vrednosti koje su bile podržane hipotekarnim protokom novca u vrednosti od nekoliko milijardi dolara, a koje nisu imale važeće pokriće, tako da je došlo do „lančane” reakcije, odnosno domino efekta. Jednom izazvana lančana reakcija, vrlo brzo se prenela i na sektor ostalih instrumenata tržišta kapitala.

1.1. UZROCI FINANSIJSKE KRIZE

Prve posledice krize ogleдалe su se u nemogućnosti kreditora da naplate svoja potraživanja, što je dovelo do pada cena nekretnina. Ispostavilo se da obezbeđenja kredita nisu bila dovoljna za adekvatnu zaštitu poverilaca. Dalji razvoj događaja pokazao je da su zajmodavci sistemski potcenili značaj kvaliteta obezbeđenja dajući kredite, čime su na kraju poverioci bili na gubitku. Ovo se sa nivoa banaka i institucionalnih investitora prenelo na investicione i druge fondove, da bi na kraju bili pogođeni i najsitniji ulagači koji su svoja sredstva poverili profesionalnim menadžerima i na taj način ih plasirali. Vremenom se pokazalo da kriza ima sistemski karakter, tako da je počela postepeno da se prelijeva iz finansijskog na realni sektor.

Sve je počelo odobravanjem hipotekarnih kredita ljudima koji nisu imali redovan posao i stalna primanja. Većinu ovih kredita odobravale su manje finansijske institucije –

nebankarske banke (nonbanking bank), s obzirom na to da za te kredite nisu tražene čvrste garancije, a one same su se, sa druge strane, finansirale od regularnih poslovnih banaka koje su pozajmljivale novac na regularnom finansijskom tržištu. Ove banke nisu mogle direktno klijentima da daju potreban novac, pošto su morali da budu ispunjeni određeni zahtevi i garancije, nego su im novac davale preko posrednika, čime je ideja o portfoliju velikih hipoteka postala vrlo interesantna za poslovanje. Pošto su cene nekretnina stalno rasle, banke su od nebanaka počele da kupuju razne hipoteke, misleći da će se taj trend rasta cena nastaviti i dalje. Ovim poslom je počeo da se bavi veliki broj ljudi s obzirom na to da je on predstavljao odličan način zarade, pri čemu su svi očekivali dalji rast cena nekretnina. Međutim, u jednom momentu na tržištu više nije postojao neko od koga bi mogao da se pozajmi potreban novac, pošto su ljudi sa malim i neredovnim primanjima počeli da kasne sa otplatama svojih kredita. U isto vreme, oni koji su kupovali dugovanja počeli su da pokušavaju da ih kupe što jeftinije, pošto je ponuda na tržištu postala izuzetno velika. Kako ni ta dugovanja više nije imao ko da kupi klijenti banke koji nisu imali novca da plate svoja dugovanja počeli su da proglašavaju bankrot. Tako da je, u momentu kada je tržišna vrednost postala mnogo niža od stvarne vrednosti, nastala kriza. Dogodilo se to da se ista količina novca, pri kupovini nekretnina, vrtela u krug i izostala je redovnost u servisiranju dugovanja po kreditima čime je došlo do nestašice novca. U tim uslovima više niko nije mogao da daje kredite i postalo je potpuno jasno da je taj „balon” morao da pukne.

2. REAGOVANJE RAČUNOVODSTVENE REGULATIVE NA SVETSKU EKONOMSKU KRIZU

Klasičnom računovodstvu koje je bilo poznato do 2000. godine uopšte nije bitan uzrok ekonomske, pa samim tim ni finansijske krize. Želja za neprestanim bogaćenjem, odnosno maksimizacijom profita osnovni je pokretač ekonomskih, socijalnih i političkih kriza. Težnja ka neprestanom bogaćenju razvijala je nove tehnologije, kao i nove ekonomske okvire. Ta potreba za neprestanim bogaćenjem dovela je do stvaranja novih fenomena kao što su: finansijska tržišta (nastala u XIX veku), kao i nove profesije specijalizovane za stvaranje profita na tim tržištima. Brokери i berzanski mešetari, ne samo da su zavladaли tržištima, nego su preuzeli i psihologiju investitora na tržištima kapitala. Tako da oni postaju „specijalisti” koji sve više kontrolišu strah i pohlepu investitora.²

Kod brokera, finansijskih i kreditnih analitičara nastali su problemi koji su ograničili i umanjili njihove aktivnosti. Za ove posrednike i investitore za koje oni rade trošak nabavke postao je problem, odnosno tehnička smetnja. Američki investitori su početkom XX veka od američke Komisije za hartije od vrednosti – SEC-a tražili izmenu metoda vrednovanja i SEC je preko FASB-a (Američki odbor za finansijske računovodstvene standarde) menjao US GAAP (Američki računovodstveni standardi).

² www.dimgroup.com

Godine 1999. najavljeni su novi MRS, odnosno izmene i dopune već postojećih MRS-a, među kojima je najbitnija izmena MRS 39. U ovom standardu se u Evropi pojavljuje načelo merenja preuzeto iz SAD-a, koje zamenjuje tradicionalni koncept vrednovanja prema istorijskom trošku (nabavnoj vrednosti). Na taj način su specijalisti na finansijskim tržištima i tržištima kapitala došli do potrebnog alata kako bi postigli ciljeve koje nisu mogli postići primenom koncepta istorijskog troška.

2.1. FER VREDNOST KAO MERNA OSNOVICA I NJEN EFEKAT NA FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE

Potpuno je jasno da je država morala da vrši blagovremeni nadzor i da zahteva veću transparentnost finansijskog izveštavanja kako bi se izbegla kriza. Naime, u kvartalnim finansijskim izveštajima svi, pa tako i banke, podnose: bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o tokovima gotovine, izveštaj o promenama na kapitalu i napomene uz finansijske izveštaje koje investitorima treba da pomognu u donošenju investicionih odluka. U okviru finansijskih izveštaja, vrednovanje imovine zauzima veoma značajno mesto. Ukoliko se imovina vrednuje po nabavnoj vrednosti, u slučaju banaka, krediti koje ona daje ili hartije od vrednosti koje kupuje se vrednuju po nominalnoj vrednosti, onda potencijalni investitori ne mogu da uoče rizik koji je povezan sa ovom vrstom imovine. Tek krajem 2007. godine američka Komisija za hartije od vrednosti – SEC je uvela zahtev da se u finansijskim izveštajima mora iskazivati i tržišna vrednost imovine.³

Vrednovanje putem fer vrednosti u računovodstvu je relativno novijeg datuma. Uočeno je da u vreme krize, u kreditno-štednim institucijama u SAD-u, istorijski trošak, odnosno nabavna vrednost, daje iskrivljenu sliku vrednosti finansijske aktive sa kojom su raspolagale ove institucije, što investitore navodi na pogrešne procene njihove osnovne vrednosti, kao i na neadekvatno odmeravanje rizika likvidnosti. Primenom istorijskog troška prikazivana je ona vrednost koju su finansijski instrumenti imali u trenutku nabavke, a koja je bila daleko veća od njihove trenutne tržišne vrednosti. Samim tim veliki problem za većinu investitora bilo je precenjivanje vrednosti aktive.

Iz tog razloga su i profesionalne računovodstvene organizacije razvile niz projekata sa ciljem da se izvrši izbor alternativne osnovice vrednovanja za finansijske instrumente, a koja bi otklonila sve nedostatke koncepta istorijskog troška. U tim projektima se fer vrednost pokazala kao merna osnovica koja otklanja većinu nedostataka koncepta istorijskog troška. Koncept fer vrednosti preuzet je iz finansijskog menadžmenta i teorije investiranja, a gde se primenjivao za fjučerse. Fjučersi su derivatni finansijski instrumenti kod kojih se njihova vrednost izvodi iz vrednosti osnovne aktive na koju su kreirani: cena robe, akcija, zlata i slično. Svakog dana se vrši tržišno usklađivanje fjučersa, što znači da se oni vrednuju po fer (tržišnoj) vrednosti. Razlike nastale kao rezultat

³ To je vrednost imovine koja bi se dobila na tržištu ukoliko bi se ta imovina morala prodati baš u trenutku kada je izveštaj i napravljen.

dnevnog usklađivanja vrednosti tretiraju se kao dobici odnosno gubici na vrednovanju. Dakle, pod fer vrednostima podrazumevaju se vrednosti koje pod određenim uslovima obezbeđuju fer, odnosno pošteno, vrednovanje imovine ili obaveza.

U razvijenim zemljama menadžment ima pravo da oblikuje finansijske izveštaje preduzeća izborom računovodstvene politike ili primenom profesionalnih procena, a što utiče na materijalnu sadržinu bilansa. Kada je reč o računovodstvenim standardima oni probleme vrednovanja postavljaju u ambijent perfektnog i imperfektnog tržišta. Prema MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i vrednovanje, navodi se da se za određivanje fer vrednosti moraju koristiti:

- a) kotirane cene, za one instrumente za koje postoji aktivno tržište i
- b) tehnike procene, za one instrumente za koje ne postoji aktivno tržište.

U uslovima globalne finansijske krize, koju karakteriše odsustvo likvidnosti i tražnje na finansijskim tržištima, tržišne cene, koje su do tada bile najznačajniji input za određivanje fer vrednosti, postaju potpuno nepoželjne. Odsustvo tražnje i likvidnosti na većini tržišta svelo je tržišne cene dubioznih finansijskih instrumenata na nulu. Međutim, menadžment je smatrao da je takvo vrednovanje potpuno neprihvatljivo s obzirom na to da je nastalo u uslovima izuzetno izraženog straha i panike, odnosno u uslovima krize. Upravo zbog toga većina finansijskih institucija u SAD-u prelazi sa tržišnih cena na inpute trećeg nivoa, odnosno vrednosti u korišćenju, kako ih naziva prof. Beaver.⁴

U takvim uslovima nužno se postavlja pitanje efekata na računovodstvo i korisnike finansijskih izveštaja, ako je većina finansijskih informacija kolabrirala usled rizika neisplaćivanja obaveza od strane zajmotražilaca, primena fer vrednosti i inputa trećeg nivoa pokazala se kao problematična. Veliki broj svetskih kompanija, poput *Citigroup* ili *Merill Lynch*, su morale da otpišu veliki deo finansijskih instrumenata u aktive, tako da je cena njihovih akcija drastično pala. Pojava ogromnih otpisa govori o tome da su vrednosti u bilansima kompanija bile subjektivno određene ili da su ciljevi korišćenja bili u domenu stvaranja zamagljene slike finansijskog položaja sa namerom da se investitori dovedu u zabludu, a ne u domenu fer izveštavanja o ekonomskoj realnosti u kojoj se nalaze kompanije. Takva situacija dovela je do preispitivanja koncepta fer vrednosti što je uslovalo donošenje amandmana na postojeće standarde za finansijsko izveštavanje, kojima se omogućava da se finansijski instrumenti vrednuju, umesto po fer vrednosti sa promenama kroz bilans uspeha, i reklasifikuju kao finansijski instrumenti koji čine kategoriju odobrenih zajmova na koje se fer vrednosti ne primenjuju na dan bilansa. Na taj način, umesto bilansa uspeha, promene u fer vrednosti se više neće beležiti. Tako da, sve dok im vrednost opada i dok se taj pad u vrednosti smatra privremenim, ove finansijske institucije u svojim poslovnim knjigama neće beležiti gubitke nastale po osnovu umanjenja vrednosti, kao što je to do

⁴ Prof. Wiliam Beaver dao je najveći doprinos proučavanju koncepta fer vrednosti.

sada bio slučaj.⁵ Amandmani nisu ukinuli fer vrednost, samo su kroz određene izmene i reklasifikaciju finansijskih instrumenata, omogućili da finansijske institucije koje su najviše pogođene krizom poprave svoju profitabilnost. Sve ove izmene donele su ogromno olakšanje finansijskom sektoru kako u SAD-u, tako i u EU, odnosno u celom svetu.

Prema MRS 39, preduzeće nakon početnog priznavanja HoV raspoloživih za prodaju, treba dalje da odmerava prema fer vrednosti, bez oduzimanja troškova transakcija koji mogu da nastanu pri prodaji ili drugom otuđenju, osim za HoV koje nemaju kotiranu tržišnu cenu na aktivnom tržištu i čija se fer vrednost ne može pouzdano utvrditi i izmeriti, pa ih treba odmeravati po nabavnoj vrednosti. Najpouzdaniji način utvrđivanja fer vrednosti HoV je njihova kotirana cena na aktivnom tržištu. Fer vrednost HoV se u Srbiji može, na ovaj način, utvrditi samo za one akcije koje se kotiraju na A i B listingu berze, akcije kojima se trguje metodom kontinuirane trgovine i obveznice stare devizne štednje. Akcije koje su ranije vrednovane po fer vrednosti kroz bilans uspeha, trebalo bi da ispunjavaju ovaj uslov.

Cilj računovodstvene regulative je da se primeni niz mernih tehnika koje bi odgovarale specifičnim situacijama, umesto da se insistira na primeni jedne određene merne osnovice. Tako i primena fer vrednosti finansijskih instrumenata svoju svrhu nalazi u potvrđivanju hipoteze da se evolucijom finansijskog sistema i razvojem finansijskih instrumenata, merne osnovice za finansijske instrumente pomeraju od istorijskih troškova prema fer vrednosti. Ono što možemo da zaključimo iz gore navedenog jeste da problem krize nije u kvalitetu računovodstvenih informacija, nego u neadekvatnom upravljanju rizikom od strane menadžmenta finansijskih institucija.

3. MRS/MSFI I FINANSIJSKI IZVEŠTAJI

Informacije prezentovane u finansijskim izveštajima moraju da budu prilagođene potrebama njihovih korisnika, među kojima su najvažniji sadašnji i potencijalni investitori, odnosno ulagači. Finansijski izveštaji moraju biti kreirani tako da korisnicima pruže podatke na osnovu kojih oni mogu da procene rizik svog ulaganja, kao i prinos koji mogu da očekuju, što u krajnjoj liniji povratno utiče na tržišnu vrednost samog preduzeća. Pored investitora, korisnici finansijskih izveštaja su i zaposleni, kreditori, dobavljači, država i njene agencije, kao i ostala šira javnost. Oni koriste finansijske izveštaje kako bi došli do informacija koje su za njih značajne.

Menadžment preduzeća je u obavezi da finansijske izveštaje sastavlja u skladu sa propisanim zakonom i regulativom, da tumači podatke dobijene iz njih i da na osnovu toga vrši planiranje poslovanja preduzeća i budućih događaja, kao i da vrši kontrolu istih.

⁵ Reklasifikacija važi samo za finansijske instrumente koji su nabavljeni od jula meseca 2008. godine.

U razvijenim zemljama, sa razvijenim tržištem kapitala, posebna pažnja se obraća na sadržaj finansijskog izveštaja, zato što taj izveštaj predstavlja samo preduzeće. Uz računovodstvene podatke, prezentuje se i proizvod, usluge, vrši se procena tržišne pozicije preduzeća i zastupljenosti, a uporednim pokazateljima za nekoliko godina unazad uočava se i trend rasta/pada rezultata poslovanja. Velika pažnja pridaje se informisanju javnosti o upravi preduzeća, bitnim odlukama, kao i usvojenoj strategiji razvoja.

Međunarodni računovodstveni standardi (MRS) i Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (MSFI) najdirektnije utiču na formu i sadržaj finansijskog izveštaja. MRS i MSFI su bitni za finansijske izveštaje, u smislu propisivanja uslova za priznavanje, merenje, objavljivanje i klasifikovanje svake pozicije bilansa stanja i bilansa uspeha kao računovodstvene kategorije.

MRS kao osnovni cilj prezentacije finansijskog izveštaja omogućava poređenje sa:

- finansijskim izveštajem prethodnog perioda i
- finansijskim izveštajima drugih pravnih lica.

MRS 1 daje opšte i minimalne zahteve, i uputstva o strukturi finansijskih izveštaja. Sastavljačima finansijskih izveštaja ostavljeno je dovoljno prostora za iskazivanje svih dodatnih informacija za koje smatraju da su od značaja potencijalnim investitorima. MRS 1 propisuje sledeći set finansijskih izveštaja: bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o promenama u kapitalu, izveštaj o novčanim tokovima i napomene, odnosno beleške koje sadrže kratak prikaz računovodstvenih politika i sve druge napomene kojima se objašnjavaju određene stavke. Ovaj standard je propisao minimalan sadržaj svakog od ovih obrazaca, kao i način prikazivanja pojedinih pozicija koje se navode u napomenama, odnosno beleškama. Sve informacije koje se prezentuju u finansijskim izveštajima se dele na dve grupe:

1. informacije koje se obavezno objavljuju na „glavnom” obrascu bilansa stanja, bilansa uspeha, izveštaja o novčanim tokovima i izveštaja o promenama u kapitalu i
2. informacije koje se alternativno objavljuju na „glavnim” obrascima ili u napomenama.

Prijem u EU zaheva postepeno prilagođavanje i oblikovanje računovodstvenog sistema, kako bi taj sistem pružio informacije o ukupnom poslovanju preduzeća, kao i same države. Sistem finansijskog izveštavanja, koji je proizvod računovodstvenog sistema, treba da pruži informacije koje su u skladu sa MRS-om. Pošto se finansijski izveštaji sastavljaju prema MRS-u, došlo je do potrebe evidentiranja poslovnih promena i sastavljanja finansijskih izveštaja na identičan način u svim zemljama. Ovako kreirani

finansijski izveštaji su od velikog značaja za vlasnike preduzeća, državu, potencijalne investitore i poslovne partnere.

Za sve zemlje, pa tako i za Srbiju, izuzetno je važno opredeljenje za ovakav koncept vođenja računovodstvenih poslova, donošenje MRS-a, kao i neprekidno usaglašavanje i prilagođavanje propisa iz domena računovodstva i revizije. Na taj način se vrši značajno približavanje kriterijumima razvijenih zemalja koje svoje finansijsko poslovanje zasnivaju na opšteprihvaćenim međunarodnim standardima.

4. UTICAJ FINANSIJSKE KRIZE NA FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE O FINANSIJSKIM INSTRUMENTIMA

Problemi priznavanja i vrednovanja određenih pozicija imovine i obaveza, koji nastaju transakcijama preduzeća sa njegovim okruženjem, čine suštinsko određenje svakog računovodstvenog standarda. Osnovni računovodstveni standardi, US GAAP – Američki opšteprihvaćeni principi bilansiranja, kao i MSFI/MRS – Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja i Međunarodni računovodstveni standardi, polaze od definisanja elemenata finansijskih izveštaja kroz koje su obuhvaćeni i kriterijumi njihovog priznavanja.

Računovodstveni standard koji tretira priznavanje finansijskih instrumenata je MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i vrednovanje,⁶ čak odlazi korak dalje u odnosu na opšte kriterijume priznavanja definisane Okvirom, tako da prema ovom standardu preduzeće treba da u svom bilansu stanja prizna finansijsko sredstvo ili finansijsku obavezu tek kada „postane deo ugovorne klauzule tog finansijskog instrumenta”. Ono što je novina u odnosu na MSFI – Okvir, jeste što MRS 39 u fokus priznavanja derivatnog finansijskog instrumenta stavlja ugovorni odnos, a ne prošlu transakciju sticanja i/ili razmene sredstava, odnosno neki prošli događaj koji predstavlja osnovu priznavanja u bilansu. To znači da se priznavanje derivata vrši u momentu kada preduzeće postaje ugovorna strana.

U skladu sa navedenim, derivati se priznaju ili kao aktiva ili kao pasiva zato što predstavljaju pravo ili obavezu koja će se izvršiti. Ali složenost ugovornih odnosa u koje stupaju transaktori zahteva da se posebna pažnja posveti vrsti i kvalitetu ugovornih odredbi, a samim tim i kvalitetu ugovornog odnosa koji nastaje između preduzeća. Da bi se neko sredstvo ili obaveza priznala na osnovu ugovorne osnove, javlja se problem određivanja obaveznosti ili prinude kod ispunjenja ugovornih obaveza. Tako da derivat treba priznati kao element bilansa stanja onda kada postane nemoguće da jedna strana izbegne svoje ugovorne obaveze, odnosno da druga strana odustane od prijema nekog prava.

Većina teoretičara obaveznost i prinudu posmatra u kontekstu kontrole nad sticanjem sredstava ili nastankom obaveze. Kontrola predstavlja mogućnost preduzeća da drugima

⁶ Paragraf 27, MRS 39.

zabrani pristup koristima koje ima, odnosno nemogućnost da izađe iz neke obaveze koja je nastala po osnovu ugovora koji je zaključen. Kontrola proizilazi iz mehanizama prinude koji se javljaju kao prepreka za izbegavanje ugovornih obaveza, tako da kontrolu treba posmatrati kako sa aspekta preduzeća, za koje taj derivatni instrument kreira povoljne odnose (prava), tako i sa aspekta preduzeća, za koje taj derivatni instrument kreira nepovoljne odnose (obaveze). Ali pitanje kontrole treba sagledati i sa aspekta vlasničkih i drugih prava. Kod većine derivata ugovorne odredbe su fiksne i obavezujuće za ugovorne strane.

Problemi vrednovanja derivatnih instrumenata, za razliku od priznavanja, su mnogo kompleksnije prirode. Savremena računovodstvena regulativa, u odgovoru na pitanje po kojoj vrednosti treba iskazati derivatne pozicije u bilansu stanja, ukazuje na primenu fer vrednosti kao jedine relevantne mere za ove instrumente, odnosno prema MRS 39 „kada se neko sredstvo ili obaveza početno priznaje, preduzeće treba da ga meri po njegovom trošku (nabavnoj vrednosti), koji je fer vrednost date (u slučaju sredstva) ili primljene nadoknade (u slučaju obaveze)”.⁷ Prema MRS 39 fer vrednost je „iznos sa kojim se sredstvo može razmeniti ili obaveza podmiriti između poznatih i spremnih stranaka u transakciji pred pogodbom”. Na sličan način i američki standardi definišu fer vrednost kao merni atribut koji nije pod uticajem preduzeća koje drži taj derivatni instrument u svom posedu, niti je pod uticajem odluke o dispoziciji tog instrumenta. Iz ovih definicija se može zaključiti da je fer vrednost određena na osnovu sledećih elemenata:

- a) fer vrednost je tržišni merni atribut, što znači da je njena priroda određena konsenzusom mišljenja i očekivanja tržišnih učesnika, s obzirom na promenu kretanja cena osnovne varijabile i njenog uticaja na odgovarajuće pozicije učesnika u toj transakciji;
- b) fer vrednost je jednaka izlaznoj ceni koja se ostvaruje u pretpostavljenoj transakciji prodaje, tako da je fer vrednost merni atribut koji obuhvata izlaznu cenu, onu koja bi se formirala u pretpostavljenoj transakciji prodaje te derivatne pozicije na tržištu na dan bilansa;
- c) fer vrednost određuju ugovorne strane u transakciji koja se odvija u klasičnim poslovnim okolnostima.

Problemi vrednovanja derivata ne svode se samo na određivanje prirode fer vrednosti, nego i na operacionalizaciju vrednovanja kroz sledeće faze (koje, između ostalog, definiše i MRS 39):

1. inicijalno vrednovanje primenom fer vrednosti na dan ulaganja/zauzimanja konkretne pozicije u derivatu;
2. naknadno vrednovanje na dan obračuna, primenom fer vrednosti derivata i

⁷ Paragraf 66, MRS 39.

3. računovodstveni tretman dobitaka i gubitaka nastalih ponovnim vrednovanjem derivata na dan bilansa.

Kao posledica svetske finansijske krize uvedeni su amandmani koji su doveli do izmena MRS 39 zbog preciznijeg i pouzdanijeg prikazivanja u finansijskim izveštajima. U novonastaloj situaciji (kriza) Odbor za međunarodne standarde IASB doneo je određene izmene MRS 39 – finansijski derivati: priznavanje i vrednovanje, a koje su objavljene u oktobru 2008. godine. Ovim izmenama je omogućeno velikim svetskim bankama i drugim finansijskim organizacijama, kao i brojnim drugim kompanijama, da umanje uticaj finansijske krize na iskazivanje rezultata poslovanja u bilansu. Cilj izmena je bilo usaglašavanje MRS/MSFI sa Američkim računovodstvenim propisima (US GAAP), koji pod određenim uslovima dopuštaju reklasifikaciju određenih finansijskih instrumenata.⁸ Tim izmenama postignut je veći stepen usklađenosti finansijskih izveštaja izrađenih u skladu sa MRS/MSFI i onih izrađenih u skladu sa US GAAP-om.

Izmene MRS-a u svetu su imale za cilj ublažavanje posledica i efekata svetske finansijske krize na rezultat iskazan u bilansu uspeha. Razlozi za to su bili, između ostalog, i psihološke prirode. Ukoliko bi se efekti svetske finansijske krize u potpunosti iskazali u rezultatu u bilansu uspeha, taj pad rezultata preduzeća bi doveo do pada cene njegovih akcija, što bi u krajnjoj liniji dovelo do produbljivanja krize. To bi dalje dovelo do novih gubitaka i daljeg pada cene akcija preduzeća, što veoma negativno utiče na sve učesnike na tržištu i u psihološkom smislu.

U svetu je primena ovih izmena počela da daje željene rezultate i efekte, s obzirom na to da se u bilansu uspeha mnogih preduzeća javljaju značajno manji gubici. Ove promene imaju i željeni psihološki efekat s obzirom na to da, u kombinaciji sa drugim merama koje preduzimaju razvijene zemlje, dovode do povećanja poverenja u finansijski sektor.

U Srbiji je situacija mnogo drugačija, s obzirom na to da naše banke i finansijske institucije nemaju plasmane u američkim hipotekarnim kreditima koji su i doveli do finansijske krize, što je veoma dobro. Takođe, u Srbiji ne postoji ozbiljno tržište zajmova i potraživanja, pa je samim tim prava retkost da se zajmovi i potraživanja vode u kategoriji po fer vrednosti kroz bilans uspeha ili kao raspoloživi za prodaju, tako da u praksi i nije bilo značajnijeg reklasifikovanja zajmova i potraživanja.

Kada je reč o akcijama, u Srbiji mnoga preduzeća poseduju akcije drugih pravnih lica, a koje su pretrpele veliko smanjenje fer vrednosti. Kako je postojala neusklađenost našeg zakonom propisanog Pravilnika o kontnom okviru i MRS 39 i bilansnih šema sa MRS 1, kao i zbog neobaveštenosti, veliki broj naših preduzeća je u svom bilansu uspeha iskazalo ogromne gubitke zbog pada vrednosti akcija, umesto da su ih iskazali u bilansu stanja što bi bilo u skladu sa MRS/MSFI. Samo mali broj preduzeća je bio upoznat sa izmenama

⁸ Prema MRS 32, finansijski instrument je svaki ugovor na osnovu kog nastaju finansijska sredstva jednog entiteta i finansijske obaveze ili kapital drugog.

MRS 39 i ona preduzeća kojima je jasna suština ovog standarda mogla su da postupe u skladu sa istim, i da negativne revalorizacije rezerve prenesu na neraspoređenu dobit.

Kako bilo, zbog neusklađenosti domaćeg zakonodavstva sa zahtevima MRS/MSFI i neobaveštenosti, veliki broj naših preduzeća nije bilo u mogućnosti da iskoristi sve prednosti i mogućnosti koje su im bile na raspolaganju u skladu sa MRS 39, odnosno njegovim izmenama.

U Srbiji je u 2009. godini Pravilnik o kontnom okviru usklađen sa izmenama MRS 39 kako bi se obezbedilo adekvatno prikazivanje u finansijskim izveštajima. Tako da danas u zvaničnim obrascima postoji konto Nerealizovani gubici i dobiti u okviru pozicije sopstvenog kapitala, što se tiče privrednih društava. Sada se na računima 332 – Nerealizovani dobiti po osnovu hartija od vrednosti raspoloživih za prodaju, iskazuju pozitivni efekti promene fer vrednosti u skladu sa MRS 39, a na računima 333 – Nerealizovani gubici po osnovu hartija od vrednosti raspoloživih za prodaju, iskazuju se negativni efekti promene fer vrednosti u skladu sa MRS 39, odnosno nerealizovani gubici koji se nisu mogli pokriti pozitivnim efektima promene fer vrednosti konkretne hartije od vrednosti evidentirani u korist računa 332. U okviru računa 332 i 333, pravno lice i preduzetnik, mogu dalje da obezbede analitiku nerealizovanih dobitaka i gubitaka po konkretnim hartijama od vrednosti.

Svako preduzeće dužno je da primenjuje sve izmene MRS 39 od 1. jula 2008. godine, s obzirom na to da je cilj izmena pouzdanije i preciznije finansijsko izveštavanje. Tim izmenama se radilo na tome da se korisnicima finansijskih izveštaja pruže potrebne informacije. Ove izmene se uspešno primenjuju u velikoj meri i pokazuju značajne, pozitivne rezultate samih primena.

ZAKLJUČAK

Istraživanja procesa nastanka finansijske krize i suzbijanja njenih efekata potvrđuju činjenicu da je do finansijske krize došlo zbog uticaja ljudskog faktora tako da je neophodno početi sa određenim usaglašavanjem i usklađivanjem, pa je tako i u Srbiji neophodno usklađivanje naših standarda sa MRS/MSFI.

Na osnovu rada moguće je izvesti sledeće zaključke:

- Sve je počelo hipotekarnim kreditima koji su odobravani ljudima koji nisu imali stalno zaposlenje i redovna primanja. Manje finansijske institucije, takozvane nebankarske banke su odobravale kredite za koje nisu tražene čvrste garancije, a one same su se finansirale od regularnih poslovnih banaka koje su pozajmljivale novac na regularnom finansijskom tržištu. Dogodilo se to da se ista količina novca vrtela pri kupovini više nekretnina, a izostala

je redovnost servisiranja dugovanja, tako da je u jednom momentu došlo do nestašice novca i niko više nije mogao da daje kredite.

- U svetu su izmene MRS 39 imale za cilj umanjene efekata finansijske krize na rezultat u bilansu uspeha.
- Da bi se kriza prevazišla neophodno je stvoriti mere koje bi omogućile stvaranje uslova za ostvarivanje pozitivnih finansijskih rezultata. Njima bi trebalo da se izvrši promena jednog negativnog toka događaja i njegovog preokretanja u drugom smeru u pozitivan događaj. To nije nimalo jednostavno i zahteva prepoznavanje i identifikovanje kriznog stanja, kako bi se pronašao put za izlazak iz nastale krize.
- Došlo je do izmene MRS/MSFI. Pored Standarda 39, gde su donete veoma značajne izmene, izmenjeni su i ostali standardi, s tim da su te izmene manjeg obima i manjeg značaja, i vršene su sa ciljem usaglašavanja sa MRS u kojima su izvršene najveće i najbitnije izmene.
- U Srbiji u uslovima finansijske krize najveći problem predstavlja nelikvidnost i nepoverenje, pre svega štediša, u finansijski sektor.

Ono što nam jedino preostaje jeste da vidimo da li će sve izmene i reforme računovodstva i njegovih standarda dati željene, očekivane efekte u dužem roku, odnosno da li će dugoročno imati pozitivan uticaj na realno prikazivanje u finansijskim izveštajima.

LITERATURA

- [1] Grupa autora, (2007) *Priručnik o primeni kontnog okvira u skladu sa MRS/MSFI*, Beograd, Privredni savetnik
- [2] Grupa autora, (2008) *Praktična primena MSFI u Republici Srbiji*, „Računovodstvo”, Beograd, Savez računovođa i revizora Srbije
- [3] Majstorović, A., Milojević, I., (2009) *Računovodstvo*, Novi Sad, Privredna akademija
- [4] Ivaniš, M., (2007) *Upravljanje finansijama*, Beograd, Univerzitet Singidunum
- [5] Petrović, Z., (2009) *Računovodstvo*, Beograd, Univerzitet Singidunum
- [6] Petrović, Z., (2009) *Računovodstvena regulativa*, Beograd, Univerzitet Singidunum
- [7] *Zakon o računovodstvu i reviziji*, „Službeni glasnik RS”, br. 46/2006.
- [8] www.dimgroup.com

- [9] www.nbs.rs
- [10] www.ifac.org
- [11] www.racunovodja.com
- [12] www.kombeg.org.rs
- [13] www.srrs.rs

Primljeno: 19.09.2011.

Odobreno: 12.10.2011.